

vormend ook, maar de typeering is aan geen regels gebonden en volkomen eigen, volkomen Rembrandt. De drift voor het exotische lost Rembrandt en ook alleen Rembrandt op in den trant van dezen *Turk*. Het *Oosten* zit hem hier louter in de muts, in de fonkeling der sieraden, in den gefronsd blik der oogen. Er zou later een Saul of een Simson uit kunnen groeien. Ook daarin zit de kracht dezer verbeelding, in het niet-afgeslotene, in het voortdurende. Wat daarmede bedoeld wordt, wordt duidelijk wanneer men den nieuwen Jan Steen, een interieur met tric-trac-spelers, bekijkt. Daar is alles voltooid, alles volkomen af. Het doek is een 25 jaar later ontstaan, een jongere generatie is dus aan het woord. Maar het spel schijnt uitgespeeld, de rommel en het gebroken spul is alleen heel netjes gearrangeerd, het vuurtestje en de mosselschalen, de eierschillen en de hond die jeuk heeft, het kan niet fijner en precieser, de realiteit is uitgepeld en daarna heel voorzichtig gepenseeld in de glanzing van een dun, ijl licht. Elk voorwerp, elke figuur is een stilleven. Men zal moeten toegeven dat de schikking van al deze stillevens meesterlijk is, elke kleur vindt haar tegenwaarde. De innerlijke kracht blijft echter die schikking. Had de oude kwakzalver links de kasteleinsvrouw op de knieën genomen, dan was de heele opstelling vermoedelijk iets veranderd, maar er was geen verder geweest, het was even voltooid en af gebleven en het had het uitzicht niet verruimd. Aan die uitputting is de 17e-eeuwsche kunst tenslotte te gronde gegaan. Het thema liet zich honderd maal veranderen, maar menschelijk bracht het geen winst meer. Menschelijkheid is bij Steen daarentegen nog wel te vinden en wel bij den verlopen cavalier aan de speeltafel; in zijn vuist klemt hij den dobbelsteen, mond en blik zijn gespannen, krom en vergiftigd door den speellust, verhongerd en aangetast door de leegte van zijn bestaan.

Ook het licht in den doorgang, in de kamer, in den tric-trac-bak, voor de schouw, tegen het raamluik, dat hier eens de contouren versterkt, daar weer ze doet vervagen, dat licht is in al zijn groepeerings naast en tegen elkaar stilleven-achtig fraai, maar toch ook werkelijk gezien. Een heel register van opgevoerd kunnen, gebaseerd op een onvermoeid waarnemen en weergeven tot het bijna knapt, tot het als een ei als het ware leeggeblazen is. Het is prachtig, maar het weegt niet veel meer.

Het „zien” geeft altijd verrijking. Ook minder belangrijke werken zijn soms een steun en toeverlaat. In elke stad van ons land zijn nog oases te vinden, mits men ze wil vinden, mits men zich wil bevrijden.